

Творча спадщина подільського гончаря ОЛЕКСІЯ ГРИГОРОВИЧА ЛУЦИШИНА

Анотація. У статті обґрунтовано концепцію музею гончарного мистецтва, створеного в пам'ять відомого подільського гончаря, заслуженого майстра народної творчості України Олексія Григоровича Луцишина; зазначено найталановитіших вихованців майстра гончарної справи – яскравих, не схожих у творчих стилях, митців – членів Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

Ключові слова: гончарство, подільське гончарство, творча спадщина, музей гончарного мистецтва.

Abstract. The article substantiates the concept of the Museum of Pottery, created in memory of the famous Podolsk potter, Honored Master of Folk Art of Ukraine Oleksiy Hryhorovych Lutsyshyn; the most talented pupils of the master of pottery – bright, not similar in creative styles, artists – members of the National union of masters of folk art of Ukraine are noted.

Keywords: pottery, Podolsk pottery, creative heritage, pottery art museum.

*Зникали з овидів землі імперії і царства.
Але повік не відцвітав лавровий цвіт
гончарства.*

П. Перебийніс

Постановка наукової проблеми. Потужним засобом етнокультурної ідентифікації є гончарство як унікальне поліінформативне джерело, що зафіксувало еволюцію духовної культури українського етносу, його світобачення, вірувань, морально-естетичних потреб, ритуально-сакральної сфери життєдіяльності тощо. Одним з основним історико-етнографічних регіонів України, який позначений неабияким розмаїттям гончарних виробів, значною кількістю осередків народної кераміки й самобутніх гончарських династій, є Поділля. Наявність високоякісної сировини, тривалість побутування, специфіка історико-культурного та соціально-економічного розвитку регіону сприяли формуванню унікальних якостей подільського гончарства.

Народні умільці творять невтомно, з покоління в покоління передаючи набуті знання та вміння, виходячи зі звичаїв, традицій, міфології, реального життя кожного із етнорегіонів нашого краю.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Від другої половини XIX-XX ст. науковцями та місцевими краєзнавцями була проведена чимала робота у галузі етнографії подільського гончарства. Сучасні науковці досліджують вітчизняну кераміку, звертаючись до питання кераміки Поділля у руслі загальноукраїнського чи разом з іншими видами декоративно-ужиткового мистецтва. Певний слід у вивченні кераміки регіону залишили представники київської наукової школи. Значний вплив на розгортання сучасних наукових досліджень у царині української кераміки справляє опішненська наукова школа, яка зберігає значні відомості про подільське гончарство.

Чималий внесок у дослідження сучасного стану традиційних народних промислів краю здійснює Народознавчий центр Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.

Мета статті полягає у виявленні творчої спадщини Олексія Григоровича Луцишина.

Виклад основного матеріалу. Помітний слід у накопиченні фактичного матеріалу і знань про подільське гончарство залишили 20-ті рр. XX ст. Етнографічні та археологічні дослідження XIX-XX ст. засвідчують значний ареал поширення гончарного виробництва в краї. У ньому тісно сплелися побутові й духовні, господарські й мистецькі потреби подолян, колективний досвід та індивідуальні творчі вподобання. Свідченням цього є творчість двох

відомих гончарів Поділля І.Т. Гончара і О.Г. Луцишина.

Олексій Григорович Луцишин (28 вересня 1922 р. – 24 листопада 2001 р.) – видатний подільський митець, гончар, заслужений майстер народної творчості, член Спілки народних майстрів України – був однією з визначних персоналій в історії українського гончарства. Творчість Олексія Луцишина – яскравий приклад індивідуального стилю, що ввібрав у себе кращий досвід кришинецьких майстрів і давні народні гончарські традиції [1, с. 188].

До останнього дня життя творив славетний гончар, ще мав потужний мистецький потенціал, був повен масштабних задумів. Душа майстра до останнього дня була сповнена великої любові до людей, і він охоче ніс до них своє мистецтво.

*Умирають майстри, залишаючи спогад, як
рану.*

В барельєфах печалі уже їм спинилася мить.

А підмайстри іще не зробились майстрами.

А робота не жде. Її треба робить.

Ліна Костенко

У пам'ять відомого подільського гончаря, заслуженого майстра народної творчості України Олексія Григоровича Луцишина було вирішено створити музей. Кращого місця, ніж садиба професійного гончаря, для Музею гончарного мистецтва годі й шукати. Тож коли двадцять років тому закінчився життєвий шлях кераміста-віртуоза Олексія Луцишина, ідея з'явилась ніби сама по собі. Спочатку провели переговори з сином гончаря, який успадкував садибу, потім у місцевий бюджет заклали кошти для того, щоб викупити будинок і прибудинкові споруди. У 2003 р. за рішенням Вінницької обласної ради, створення музею і все, що з ним пов'язано, було доручено Вінницькому обласному художньому музею. Відтак розгорнулися реставраційні, будівельні та опоряджувальні роботи. Проводились пошуково-збирацькі експедиції, наукове дослідження зібраних експонатів.

І, нарешті, в липні 2005 р. Музей гончарного мистецтва ім. О.Г. Луцишина було відкрито для відвідувачів. Він діє як підрозділ Вінницького обласного художнього музею. Серед його основних завдань – просвітницька та методична робота (екскурсії, лекції, практикуми, пленери, фестивалі, виставки тощо), науково-дослідна робота (вивчення історії гончарних осередків Поділля, стану сучасного гончарства, української традиційної побутової культури, пошукові експедиції, дослідження мистецької спадщини майстрів).

Варто зазначити, що розглядалося кілька концепцій майбутнього музею. За однією з них, він мав бути меморіальним і відтворювати обстановку, в якій жив та працював майстер Олексій Луцишин. Але взяв гору інший підхід: вирішили зберегти меморіальність лише в одній кімнаті, де можна побачити особисті речі, нагороди та документи гончаря, а в інших розгорнути ширшу експозицію, яка розповідатиме і про гончарні традиції краю, і про творчість учнів Олексія Григоровича, які нині самі стали знаними майстрами.

Тут представлені гончарні роботи кришинецьких майстрів, є вироби учнів і колег О.Г. Луцишина, старовинні раритети. Щодо колекції робіт самого майстра гончарної справи, то той, хто знає Олексія Луцишина, каже, що вона повинна бути насиченішою. Але Олексій Григорович любив дарувати вироби, пропагуючи гончарство. Тож багато його робіт роздаровано, значна частина знаходиться у Тульчинському краєзнавчому музеї та в колекції обласного художнього музею.

Майстер до справи життя ставився з мало не побожною повагою: за гончарний круг завжди сідав тільки у чистій вишиванці. Нині це основне знаряддя праці відкриває музейну експозицію, але не виключено, що незабаром воно переміститься в ще одне приміщення – у прибудові співробітники мають намір повністю відтворити інтер'єр гончарної майстерні, для якого використають автентичні предмети з майстерні Олексія Луцишина.

На території садиби збережено два горни (печі для випалення), збудовані руками самого майстра. Його ж мозаїчні панно прикрашають стіни будинку.

Музей гончарного мистецтва розташований в дещо віддаленому, але мальовничому куточку Старої Вінниці. Вдале розташування території на пагорбі, з долиною, старим садом приваблює відвідувачів, створює особливу атмосферу, яка сприяє проведенню обласних фестивалів-ярмарків народної творчості, різноманітних інтерактивних заходів просто неба, а з 2008 р. – регіональних пленерів гончарів.

За замислом його творців, музей має бути чимось більшим, ніж просто місцем збереження та демонстрації експонатів, і тому до будинку прибудовано навчальний клас-майстерню для гурткової та методичної роботи з удосконалення традиційних методів творення високого мистецтва з глини, ознайомлення з декоративно-ужитковим мистецтвом, життям і творчістю знаних майстрів. У ньому здійснюються виставки, тематичні лекції, зустрічі, майстер-класи, практикуми для учнівської та студентської аудиторії.

Нині кожен має можливість ознайомитись з гончарством рідного краю, з творчою спадщиною О.Г. Луцишина, з виробами його учнів і колег. До речі, дружина і син Олексія Григоровича є постійними гостями масштабних мистецьких заходів. Музей – чудове місце для взаємодії людини з народним мистецтвом і культурою, він завжди відкритий для свіжих ідей та проектів – запоруки плідної цікавої співпраці. Він допоможе зберегти гончарні традиції та відродити поважне ремесло.

Цей солом'яний бриль, сивина, вишиванка, а, головне, – руки. Руки, що роблять диво. На очах у всіх змінюють матерію, надаючи їй будь-якої форми, суцільно володіючи нею... А діти! Скільком дітям Ви відкрили красу гончарства. Ну не стануть вони гончарями, зате Ви назавжди закарбували в їхній душі, що робота з глиною – це щось прекрасне! І хто знає, де й коли ці зерна проростуть.

Спасибі Вам, Олексію Григоровичу, що Ви були в нашому житті...

Олексій Григорович Луцишин щедро ділився досвідом і знаннями з гончарства – улюбленої справи, яка наповнювала сенсом його власне життя. Упродовж всього свого життя майстер ліпив традиційну подільську іграшку та скульптурні композиції, намагаючись не лише зберегти, а й творчо збагатити та передати власним учням досвід творення з глини високохудожніх зразків народної подільської кераміки.

Олексій Григорович залишив по собі чимало учнів. Серед найталановитіших вихованців – яскраві, не схожі у творчих стилях, митці – члени Національної спілки майстрів народного мистецтва України Людмила Філінська та Оксана Верхово-Єднак, а також Євген і Валентина Слободинські, Валентина Квасницька, Андрій Шевчук, Віктор Косаківський, Олександр Коробчинський та багато інших.

Філінська Людмила Леонідівна – народний майстер, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Народилася 10 квітня у 1946 р. у с. Лаврівка Вінницької області. Закладені ще у дитинстві головні риси характеру – працелюбність, сила духу, вміння з нічого зробити щось, потреба творити – спонукало до постійного пошуку. Що вона шукала – може й сама не знала. Роботи з паперу, фольги, бісеру, пластиліну, журнали, книги, Димківська керамічна іграшка. І у 1986 р. це привело до першої і незабутньої зустрічі з майбутнім учителем О.Г. Луцишином. З цієї хвилини почалося нове життя і хоча зовсім нелегке, зате щасливе. Бо коли людина знаходить свою стежку в житті, то будь-які перешкоди долаються з радістю. Поступово глина повністю полонила її – стала провідною ниткою у житті й творчості. Творячи своє глиняне диво, пані Людмила поєднавши ажурність

витинанки і глиняну іграшку винайшла нову техніку виготовлення керамічних писанок і пташечок – філігрань.

Людмила Леонідівна – учасниця багатьох мистецьких проєктів, місцевих, обласних і всеукраїнських виставок, її твори – чудові зразки станкової народної скульптури малих форм. Виробивши власний неповторний стиль, серед розмаїття виробів майстриня творить і веселі народні типажі (наприклад, скульптури «Архип» та «Арехта»), кумедні іграшки, свистунці («Миша», «Івасик-телесик», «Вареники» з різними «начинками»: з картоплею, лівером, капустою тощо). Нині майстриня створює традиційну «живу» писанку, керамічну писанку, глиняну іграшку, витинанки, але все ж робота з глиною посідає чільне місце у її творчості.

Протягом багатьох років Людмила Леонідівна працювала практиком-наставником Оратівського будинку дитячої творчості та викладачем Приватної школи «АІСТ», нині проводить постійно діючі уроки, виставки, майстерні, передає дітям свої знання та вміння. Має й ученицю Ніколаєву Вікторію, яка, у свою чергу, має учня Діденко Михайла. Пишається таким природнім і водночас неочікуваним вибором онучки Насті Філінської, яка, закінчивши політехнічний виш, веде у школі гурток кераміки; творчими пошуками й знахідками невістки.

Верхова-Єднак Оксана Олександрівна (03.06.1959, м. Вінниця) – писанкарка і майстриня художньої кераміки, з 2001 р. член Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Після закінчення Ужгородського училища прикладного мистецтва працювала на Вінницькому виробничому художньо-оформлювальному комбінаті; згодом – викладачем кераміки Вінницького вищого художнього училища; викладачем образотворчого відділу Вінницької дитячої мистецької школи № 2. Від 1991 р. брала активну участь в обласних і всеукраїнських виставках народної творчості. Персональну виставку було організовано у 2001 р. у Вінниці. Нині Оксана Олександрівна досліджує та відтворює традиції українського писанкарства, створює писанки, керамічні іграшки та дрібну пластику. Роботи зберігаються у Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття Івано-Франківської області.

Ще один учень, якого жартома називають «наймолодшим учнем О.Г. Луцишина», бо вперше сів за гончарний круг в 60 (!) років – Євген Микитович Слободинський. Він дав слово своєму вчителю, що продовжуватиме його справу. І досі працює з глиною, виготовляючи переважно твори малих розмірів, які приваблюють не лише яскравими фарбами, а й увагою до мініатюрних деталей. Гумор у виробах Є.М. Слободинського особливий, бо несе відбиток світогляду майстра: мається на увазі його потяг до фантазування, фантазмагорії, і навіть певної містики. А ще його композиції іноді сповнені іронії, рідше сарказму.

Євген Микитович, притаманними лише йому засобами, у творах розкриває суть явищ дійсності за своїми світоглядними уявленнями: «Жирний сильного везе», скульптурна композиція; «Пацюк-обжера», скульптурна композиція; «Той, що в болоті сидить», казковий звір; «Лисиця та журавель», композиція; «Чудернацька істота», скульптурне зображення; «Домовичок», скульптурне зображення.

Квасницька Валентина Василівна – народилася 30.01.1958 р. у с. Вінницькі Хутори Вінницького району Вінницької області – майстриня художньої кераміки, яка створює фігурки лісовичків, козаків, кумедних бабусь, свичики тощо. Для творчості Валентини Василівни характерні відчуття пластичності форми, досконале володіння технологією теракотової кераміки. Окремі вироби майстрині зберігаються у Вінницькому краєзнавчому музеї.

Усі вихованці Олексія Григоровича та вже й їхні наступники з'їжджаються до хати майстра – теперішнього Музею гончарного мистецтва – і проводять пленери гончарів. Тут, як і за життя майстра, міситься глина, крутиться гончарний круг, горить вогонь у горні. І душі вдячних учнів зігрівають спогади про талановитого Учителя. Пам'ять про Олексія Григоровича Луцишина живе серед людей, які шанують, поважають його талант і відданість споконвічному народному ремеслу – гончарству.

Не даремно все було, зачепилася ниточка – буде продовження гончарній справі.

Висновки. Нині гончарство, як і інші кустарні промисли, дещо відійшло в минуле. Але все ж у регіонах, де воно було поширене, і зараз є продовжувачі традицій. Нині це скоріше мистецтво, ніж промисел. Тому виникає велика потреба підтримки та відродження традицій українського гончарства, які далеко не вичерпали себе як з мистецького, так і з практичного

погляду. Отже, актуальним є збереження творчої спадщини провідних майстрів з яскравою творчою індивідуальністю кожного осередку гончарного промислу, що має характерні художні особливості виробів, які залежать від природних якостей матеріалів, технологічного рівня виробництва, локальних традицій тощо.

Список використаних джерел:

1. Зузяк Т.П., Марущак О.В. Досвід визначних майстрів гончаротворення як передумова етнокультурного виховання студентської молоді. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. І. С. 186-191.
2. Лисюк О. Пам'яті майстра гончарного мистецтва (До 85-річчя від дня народження заслуженого майстра народної творчості О. Луцишина). *Народна творчість та етнографія*. № 5. 2007. С. 94-96.
3. Марущак О.В., Глуханюк В.М., Бербега І.М. Окремі аспекти наукового історико-етнографічного дослідження подільського гончарства. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. І. С. 213-218.
4. Марущак О.В., Савчук І.В., Бойчук С.О. Духовно-естетичне виховання учнів ЗНЗ засобами гончарного мистецтва. *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій середньої школи: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2018. Вип. І. С. 221-225.
5. Мельничук Л.С. Гончарство Поділля в другій половині XIX-XX століттях: Історико-етнографічне дослідження. К.: Унісерв, 2004. 350 с.
6. Мельничук Л. Олексій Луцишин: Спомин про Майстра. Вінниця, 2003. 71 с.
7. Народознавчий центр Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського: Путівник. Вінниця, 2003. 16 с.

